

Reflexions ètiques i filosòfiques sobre el concepte de violència

El cas de l'assetjament entre iguals en l'adolescència

Júlia Martín Badia (*Doctora en Filosofia*)

La paràbola del pescador

“Un home passeja per la vora del riu, quan s'adona que hi ha un cos humà surant riu avall. En aquell moment, un pescador es llança al riu, arrossega el cos fins al marge, li fa la respiració boca a boca i salva d'aquesta manera la vida d'aquell home. Passats uns minuts, succeeix el mateix, i així una vegada i una altra. Més tard, sura novament un altre cos riu avall. Aquesta vegada el pescador ignora totalment l'home que s'està ofegant i comença a córrer per la vorada riu amunt. L'observador pregunta al pescador: Que està fent? Per que no intenta rescatar aquest home que s'està ofegant? Aquest cop, replica el pescador, me'n vaig riu amunt per veure qui dimonis està tirant aquesta pobra gent a l'aigua.”

Stanley Cohen

► PERSONATGES

- **Cossos:** adolescents víctimes d'assetjament per part dels seus iguals
- **Algú que els agradeix:** assetjador(s)
- **Pescador(s):** professors, personal no docent, pares, agents de la comunitat
- **Observador(s):** testimonis

► MISSATGE

- No n'hi ha prou d'atendre víctima a víctima (malgrat l'abordatge personalitzat és imprescindible), cal anar a la causa del problema

Assetjament entre iguals en l'adolescència

► Assetjament

- Actors (paràbola pescador)
- Característiques: repetitiu, deliberat, a una persona indefensa
- Escenaris compartits difícils d'abandonar (*ciberbullying!*)
- Seqüeles a curt, mig i llarg termini, en la víctima i l'entorn

► Entre iguals

- Els iguals són un dels grups primaris de socialització
- Assenyalen la diferència per sentir-se inclosos al grup
- El grup d'iguals pot (i ha de) ser heterogeni!
 - Què és més monstruós: la diferència o el clon? (Ex.: pel·lícules com *Die Welle*, *la Isla*)
 - Diversitat funcional → tots som diversos!

► En l'adolescència

- Construcció social que depèn del context cultural → les conductes “violentes” canvien en funció del lloc i el temps
- Etapa de transició → canvis físics, neurològics i psicosocials
- Necessiten socialitzar per assajar nous rols → definició de la pròpia identitat: difusió, exclusió, moratòria, assoliment (provisional)

L'escola és un reflex de la societat, però la societat se sorprèn del què passa a l'escola

Conducta **repetitiva** i **deliberada** contra una **persona indefensa** que, en la nostra cultura, té lloc en l'etapa vital de definició de la pròpia **identitat**, en la qual la **socialització** és molt important i sovint és viscuda com una **lluita** per definir els **iguals** i els **diferents**.

Assetjament entre iguals com a forma de violència

► Elements comuns:

- Vulnerabilitat de la víctima (?)

- Condicions

- Consciència agressor

- Vivència víctima

} una de les
dues

- Impacte en:

- Dimensions de **qualitat de vida**

- Expectatives de **reconeixement**

- Forja de la **identitat**

► Element diferencial: MENORS

- La víctima està en procés de desenvolupament

- L'agressor també és vulnerable, perquè també està en procés de desenvolupament

Reflexions generals sobre la violència

► VULNERABILITAT

- “*Vulnus*” = “Ferida” → Capacitat de ser ferit o falta de recursos per refer-se d’una ferida

► Tipus (de ferides)

- Física, emocional, psicològica, social, moral...

► Capes

- Condició Humana → inherent a l’ésser humà com a ésser relacional
- Experiència particular
 - Situació temporal (ex.: malaltia, ser menor/adolescent).
 - Susceptibilitat → fruit de les circumstàncies personals → provocada per l’agressor

La causa de la violència no és la vulnerabilitat de la víctima.
La causa de la violència és que l’agressor converteix les circumstàncies personals de la víctima en vulnerabilitats, en factors de susceptibilitat a patir violència. Sense aquest mecanisme de l’agressor, la víctima no experimentaria les seves circumstàncies personals com vulnerabilitzants.

- Lesió expectatives de **RECONeixEMENT** → lluita pel **RECONeixEMENT**

- **Emocional** → necessitats → autoconfiança
- **Legal** → drets → autorespecte
- **Social** → capacitats → autoestima

Autoreconeixement

- Afectació en **QUALITAT DE VIDA**

- **Objectiva**: salut física (agressions físiques)
- **Subjectiva**: satisfacció i motivació vital → autolesions, suïcidi
- **Relacional**: impacte en la forja de relacions → aïllament

- Per tant, afectació en **IDENTITAT**

- **Relacional** → condiciona relacions posteriors
- **Narrativa** → el Jo es defineix per la seva biografia
 - “soc dona/lesbiana/tímida/grassa/miop...”, “soc víctima de *bullying*”, “soc una persona amb tendència a auto-lesionar-se...”

Judith Butler (feminicidis com a violència social)

- **“Plorabilitat”**: la violència indica que hi ha vides que no mereixen ser viscudes i que, per tant, no són plorables
 - Determinada per la desigualtat social:
 - Defineix el valor d’una persona dins d’un sistema de valors → estatus social i legal no plenament reconegut: no igualment legitimada per viure
 - Influeix directament en el tracte just i igualitari que dispensem o no als diferents grups socials → “mort social” → es perd una **“futuraabilitat”**
- La víctima no ho és per res que hagi fet, sinó per allò que els altres perceben que és
- La violència vol anul·lar l’alteritat
 - La diferència es percep com una amenaça a la pròpia identitat (ex.: “empollón”) → reacció d’autodefensa
 - Problema: som interdependents, necessitem vincles, les vides es travessen entre elles → el conflicte és inherent als vincles socials
- La violència no és una acció aïllada, és un contínuum → clima de terror
 - Algunes víctimes accepten la subordinació → recordatori permanent que no són “plorables”
 - Paradoxa: si la víctima mor, l’agressor ja no té ningú a qui sotmetre, que li mostri el seu propi reflex
- No sempre és física; la violència física és tant sols un instant en la reproducció estructural de la violència
 - L’estructura social possibilita i justifica la violència física

► Què hi podem fer? Lluita activa, continuada i apassionada

- Practicar la no-violència militant en contra de la continuació de la violència → aliances no violentes
- Tenir “ paciència crítica ” per rebatre
 - Relats que culpabilitzen la víctima i ofereixen una imatge compassiva de l’agressor (“ crim passional”, “ ve d’una família desestructurada i és el que ha viscut sempre a casa ”)
 - Relat de l’agressor segons el qual se sent atacat per la víctima (se sent ofès per les circumstàncies de la víctima)
- Afirmar la veu del col·lectiu des de la solidaritat entre les dones vives (“ Ni una menos ”)
- Entendre que el dol ha d’anar de la mà de la reivindicació de justícia per reconstruir el consens i la solidaritat
- No acceptar la violència quotidiana com quelcom natural (“ és cosa de nens ”) ni com quelcom que es dona per fet (“ això els nens ja ho tenen ”)
 - Fer-ho implica abandonar el reconeixement de cada persona com a dotada de potencial i d’un futur que ha de ser salvaguardat
- Construir hospitalitat, Igualtat radical: no es tracta de protegir una forma de vida front d’una altra, sinó de protegir la possibilitat de seguir vivint i buscant unes condicions de vida vivibles

El col·lectiu protegeix l’individu:

Cal crear consciència del “ nosaltres ”

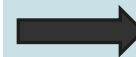
La vida no és res sense la resta de vides, sense la xarxa dels vius.
El jo troba i perd els seus límits en la relació, no només amb aquells “ a qui més
conec i a qui més estimo ”

Žižek (violència social)

- “La violència és l’arma de l’impotent”
- Violència subjectiva
 - Exercida per un subjecte. Pertorbació de l’ordre establert sorgida del “no-res”.
- Violència objectiva
 - Invisible, sistèmica i inherent a l’ordre establert, a l’estructura sociopolítica, econòmica i lingüística on l’individu es desenvolupa.
 - Formes d’expressió i relació social (ex.: formes d’agrupació dels alumnes, formes de relació dels professors)
 - No és només violència física directa, inclou altres formes més subtils de violència com la coacció, que duu a relacions de dominació i explotació, inclosa l’amenaça de violència.
 - Se’ns presenta com l’ordre natural de les coses, tot i que genera categories d’exclusió social (gènere, classe social, orientació sexual...).
 - Estructura lingüística: Violència simbòlica
 - Forma part del llenguatge, però va més enllà del llenguatge violent o agressiu, inclou formes de dominació social

Posem massa atenció en la violència subjectiva,
quan la important és la **objectiva**

Estem obligats a assumir una
responsabilitat, un **posicionament ètic**,
respecte de la violència objectiva

Hannah Arendt (violència política)

- El seu concepte de violència coincideix amb la **violència subjectiva** de Žižek
 - Oposada al poder
 - **Poder**: col·lectiu i sorgit de la legitimitat social (“voluntat general” de Rousseau)
 - **Violència**: acció contrària als límits establerts per la comunitat → alimentada per l'exclusió social = per un poder que repugna individus amb regles de funcionament alienes a la comunitat = per la **violència objectiva**
- **La violència no és un atribut natural**
 - No hi ha res més perillós que interpretar la violència en termes quasi naturals, és a dir, remetent-la a condicions biològiques (“som animals i hem de sobreviure”) o a l'ambient social (“Les circumstàncies l'han dut a actuar així”)
 - Pèrdua de **responsabilitat** → alguns autors parlen de **síndrome de la innocència organitzada**
- **La violència no és irracional**
 - A vegades és l'única manera (que troba la víctima) de restablir l'equilibri de la balança de la justícia
 - Requereix una activitat mental complexa (conducta deliberada) → hi ha **responsabilitat**
- **Però sí, a vegades, banal (“banalitat del mal”)** → còmplices: segueixen instruccions sense qüestionar-se si són ètiques o justes

L'única forma d'aturar la violència és des del poder, és a dir, amb l'acord sobre els fins de la comunitat

Hegel

- La dialèctica amo-esclau (agressor-víctima)
 - Dependència mútua
 - L'esclau es resigna a ser-ho, perquè té por de l'amo
 - L'amo és esclau del seu poder: necessita un esclau a qui dominar
 - (i potser havia estat esclau abans)
 - La dialèctica requereix supervivència
 - L'amo no pot matar l'esclau
 - Anhel mutu de llibertat
 - L'esclau vol ser lliure → "ser lliure"? → que l'esclau i l'amo deixin de ser-ho
 - L'amo també vol deixar de ser amo → esdevé conscient de la pròpia vulnerabilitat per dependència de l'esclau, i del fet que si domina per buscar la seguretat és que se sent insegur

La lluita pel reconeixement requereix estats de pau

La llibertat sorgeix de l'aprenentatge mutu:

- L'esclau aprèn a reclamar la seva llibertat
- L'amo aprèn formes sanes de construir relacions socials

Tornant a l'assetjament entre iguals: prevenció

- **CULTURA DE LA CURA MÚTUA** com a fonament de la **CULTURA DE LA PAU**
 - **“Els drets provenen dels deures ben acomplerts” (Gandhi)**
 - Dret a ser cuidat
 - Deure de cuidar
 - **Vulnerabilitat com a oportunitat de créixer**
 - Tots els alumnes són vulnerables
 - Condició humana: són éssers humans
 - Situació temporal: són menors (estan en l'adolescència)
 - Susceptibilitat: tots tenen circumstàncies personals que els afecten
 - La vulnerabilitat de l'altre genera el **deure de responsabilitat** (Lévinas)
 - Transformem la vulnerabilitat en l'**oportunitat de forjar vincles de cura mútua** que portin a cada alumne desenvolupar capacitats
 - **Adolescere = créixer malgrat tot, amb dificultats**
 - **Condicions (H. Arendt)**
 - Respondre a les situacions del món és l'essència de la humanitat i requereix
 - Voluntat ←
 - Sentir-se afectat per allò que passa al món = sentir-se part del món
 - Sentir les injustícies
 - Reconèixer la pròpia vulnerabilitat, la qual esdevé possibilitat de resistència (J. Butler)

La resposta no pot ser (només) policia, penes, prohibicions. El poder s'ha d'organitzar per cuidar la vida de les persones

■ Cal preservar el **VINCLE SOCIAL** a través de promocionar

- Espais de comunicació per gestionar “proximitats indesitjades” (J. Butler) → distància justa
- Valors solidaris: generositat, tolerància, respecte, interdependència, igualtat, llibertat, justícia
- Responsabilitat col·lectiva: “el meu esforç depèn del teu i el teu del meu”
- Conductes d’ajuda i cooperació → discriminació positiva
- Empatia
 - “posar-se a les sabates de l’altre”
 - “posar-se al propi lloc per a que l’altre mostri el seu” (creure la víctima, escoltar, no culpabilitzar, no jutjar)

■ **Escoles per a la convivència** → “per educar un nen cal tota la tribu”

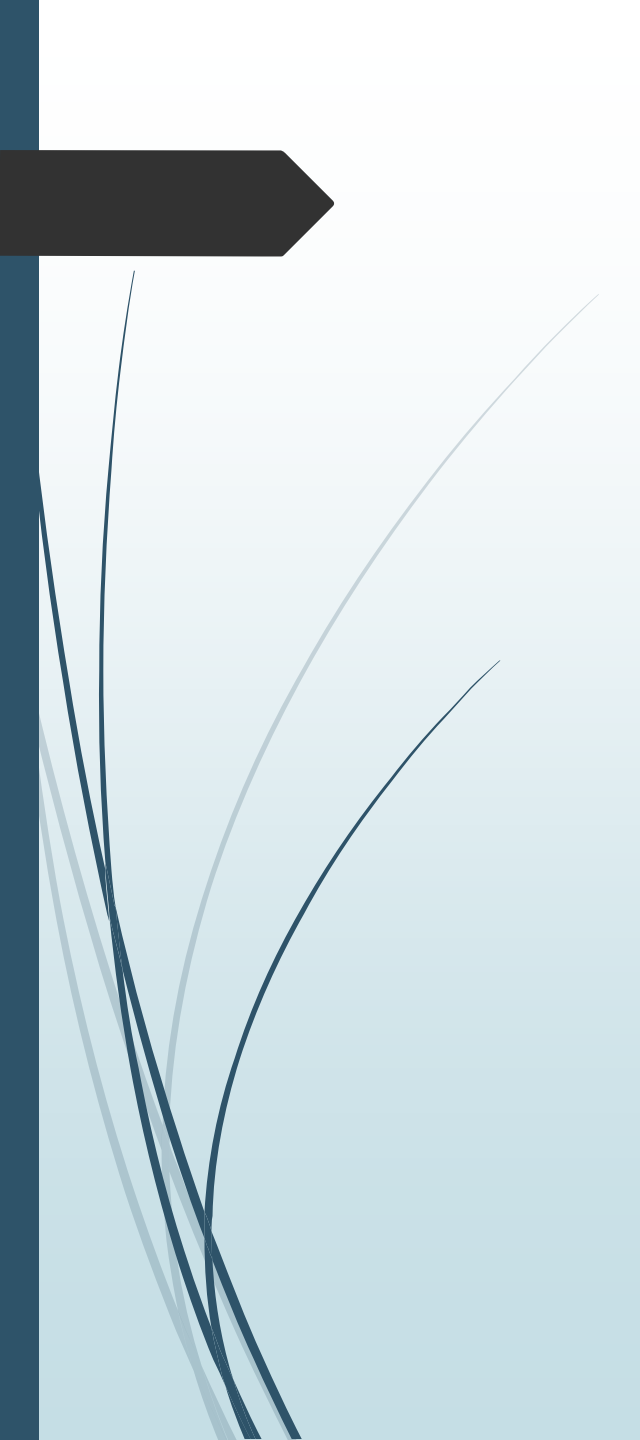
- Cal entendre que és un problema que afecta tota la comunitat educativa
 - **Famílies**: prendre consciència, implicar-se creant aliances amb els professors, sent models relacionals sans
 - **Professors**: assumint el lideratge en la prevenció, observant dinàmiques grup-classe i sent models relacionals sans
 - **Personal no docent**: implicant-se en la prevenció i ajudant els alumnes en moments en què no hi ha altres adults presents
 - **Serveis de suport extern, serveis para-escolars i extraescolars, institucions locals**: assegurant espais no escolars sans i lliures d’assetjament, participant en els processos formatius i de coordinació per a la prevenció; sent models relacionals sans
 - **Alumnes**: protagonitzant el disseny i desenvolupament d’activitats de prevenció, rebutjant conductes inadequades i comproment-se en la forja d’una cultura de la cura mútua dins i fora de l’escola.
- I que no es pot reduir la intervenció a l’aplicació d’un protocol d’intervenció
 - Sancionar quan el mal ja està fet no resol el problema de fons → arribem tard!

En les nostres relacions hem d'**acceptar la diferència**, cosa que requereix preguntar-nos **què ens fa diferents**

No naixem iguals, **esdevenim iguals per determinació** quan ens garantim mútuament drets iguals.

La humanitat (actitud ètica) **no s'hereta, es forja en** el procés de construir-nos com a persones en **relació** amb els altres.

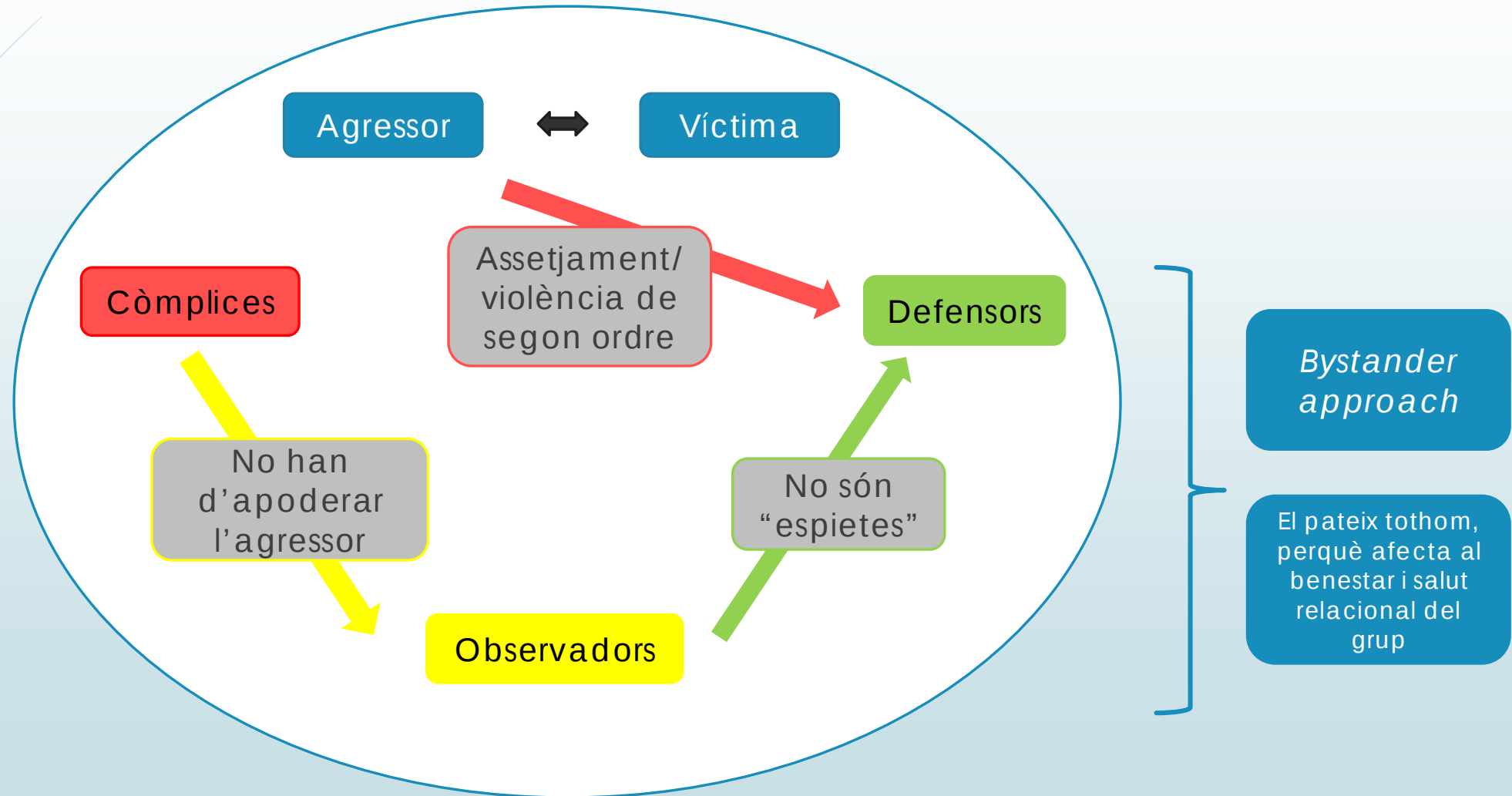
QUÈ FA DIFERENT?	QUÈ POT AJUDAR A ACCEPTAR-HO?
Tenir una malaltia	Explicar en què consisteix i com poden ajudar-hi els altres (informació i ajuda)
Tenir una discapacitat psíquica	
Tenir una discapacitat física	Estar tot un dia sense moure un braç o desplaçant-se assegut en una cadira i informar-se de quins recursos adaptatius desenvolupa una persona amb una determinada discapacitat (empatia, reconeixement)
Tenir un color de pell diferent. Portar ulleres o tenir el nas gros (trets físics)	Buscar informació sobre què determina el color de pell i quants colors de pell hi ha (informació, col·laboració). Reflexionar sobre l'acceptació del propi cos (igualtat, acceptació)
Ésser d'un altre país (origen, ètnia)	Explicar cadascú de quin país ve o de quina cultura forma part i explicar, els alumnes nouvinguts, el seu procés de migració (empatia, reconeixement, informació, col·laboració)
Parlar un altre idioma	Aprendre expressions de l'idioma de l'alumne estranger o que ell expliqui com es construeix un oració en la seva llengua (informació, col·laboració)
Tenir unes creences diferents (religió o ideologia)	Explicar cadascú què diu la seva religió i buscar valors comuns en totes les religions (informació, col·laboració)
Ésser introvertit (personalitat)	Parlar-hi, respectant també quan vol estar sol o en silenci, per exemple, essent al seu costat sense parlar (empatia, respecte)
Ser dona (gènere)	Reflexionar sobre els estereotips de gènere des d'una perspectiva interseccional (informació, respecte, igualtat, acceptació)

La persona que exerceix violència, atempta contra la llibertat de l'altre, perquè té por de la inseguretat i imprevisibilitat que suposa que l'altre tingui una identitat diferent a la seva.

La cultura de la cura mútua sorgeix d'entendre que tots tenim dret a ser lliures i que la llibertat requereix capacitat per deliberar i arribar a consensos que ens permetin conviure amb qualitat de vida.

Tornant a l'assetjament entre iguals: intervenció

Capacitats a preservar o reconstruir

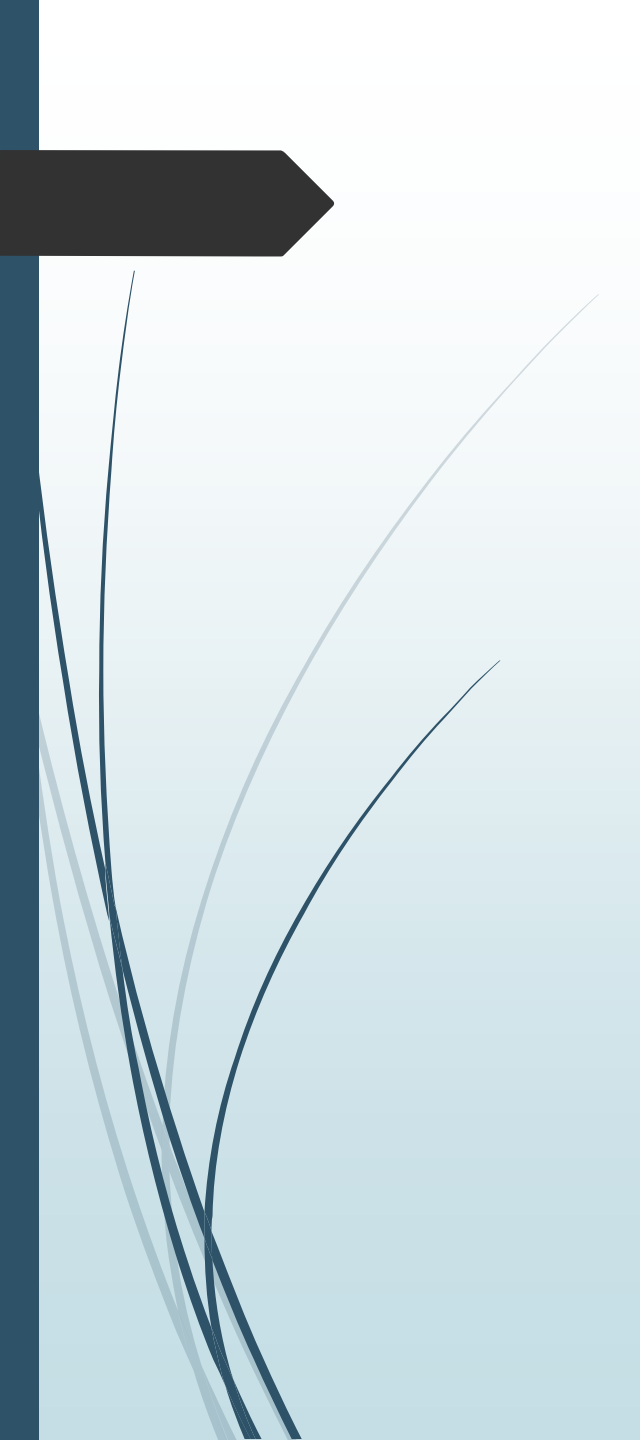
- **Vida:** evitar mort prematura
- **Salut corporal:** preservar hàbits bàsics i l'autoimatge positiva
- **Integritat corporal:** sentir-se segur a l'escola, al barri, a casa...
- **Sentits, imaginació i pensament:** mantenir rendiment acadèmic adequat i motivació en els estudis
- **Emocions:** no veure el desenvolupament emocional afectat per por o ansietat; capacitat d'identificar, expressar i gestionar
 - **Raonament pràctic:** concepció de bé i mal, escala de valors
 - **Afiliació:** construir vincles sans i ser capaç de trencar els nocius
- **Joc:** ser capaç d'expressar no confondre la violència amb un joc; ser capaç de tornar a jugar
- **Control sobre l'entorn:** sentir-se segur a l'escola ("no sé què em passarà demà"), saber a qui recórrer per demanar ajuda, poder participar

Testimonis,
adults

Famílies

Models i propostes de prevenció i intervenció

- [KiVa \(Finlàndia\)](#)
 - Enfocament: el *bullying* com a fenomen de grup
- [Proyecto Antibullying: prevención del bullying y el ciberbullying en la comunidad educativa](#)
 - Enfocament: un projecte de prevenció per a cada centre → 5 fases i 26 tasques
- [Fundació Lolita Bosch](#)
 - Escola per la pau: Tallers contra el *bullying* per alumnes, pares i professors
 - [Manifest Alan](#): punts clau de prevenció, intervenció i restitució
- [Privilege Walk](#)
 - Enfocament: anàlisi interseccional de les desigualtats socials que vulnerabilitzen, en la mesura que generen categories d'exclusió social

Moltes gràcies!

juliamartin.correu@gmail.com